

Επιστημονική Ιστοδιάλεξη του Κλάδου Κλινικής Ψυχολογίας και Ψυχολογίας της Υγείας της Ελληνικής Ψυχολογικής Εταιρείας (ΕΛΨΕ)

Παρασκευή 7 Ιουνίου 2024, στις 19.00-21.00 μ.μ.

Η ψυχική πραγματικότητα της συντροφικότητας στο πλαίσιο της ψυχαναλυτικής ψυχοθεραπείας ζεύγους

Τσαμπαρλή Αναστασία

Η έννοια της ψυχικής πραγματικότητας αναφέρεται στην οργάνωση του ασυνείδητου και συνιστά ιδρυτική υπόθεση της ψυχαναλυτικής θεωρίας. Αρχικά αναφέρονταν κατά κύριο λόγο στα ασυνείδητα ψυχικά περιεχόμενα και τις διαδικασίες του υποκειμενικού ψυχισμού. Ο Freud αναφερόμενος στις ασυνείδητες επιθυμίες επισημαίνει ότι η ψυχική πραγματικότητα είναι μια ιδιαίτερη μορφή ύπαρξης που δεν πρέπει να συγχέεται με την υλική πραγματικότητα (Freud, 1900). Συνεπώς, αυτή προσδιορίζεται, με αυτό τον τρόπο, σε αντιδιαστολή τόσο με τη βιολογική όσο και με την εξωτερική πραγματικότητα.

Η εξέλιξη της ψυχαναλυτικής σκέψης έδωσε τη δυνατότητα διατύπωσης άλλων πεδίων έκφρασης του ασυνείδητου πέραν του ενδοψυχικού. Η εξέλιξη αυτή διατυπώθηκε μέσα από νέα ρεύματα σκέψης όπως αυτό της δι-υποκειμενικότητας και ενισχύθηκε από την εφαρμογή της ψυχανάλυσης σε άλλα κλινικά πλαίσια πέρα από αυτό της ατομικής ανάλυσης (ομάδα, οικογένεια, ζευγάρι). Οι έννοιες που προσδιορίζουν τα διαφορετικά πεδία της ψυχικής πραγματικότητας ποικίλλουν τόσο ως προς τη θεωρητική τους χρήση όσο και ως προς την επεξηγηματική τους αξία. Ωστόσο, όλες μοιράζονται τη θεωρητική παραδοχή ότι η οργάνωση των διαφορετικών πεδίων της ψυχικής πραγματικότητας εμφανίζει διαφορετική λογική από αυτή της ενδοψυχικού πεδίου. Πρόκειται για μια «λογική του εμείς», της σύνδεσης των υποκειμένων και των συσχετισμών τους. Είναι η λογική που επιβάλλει η διυποκειμενική συνθήκη στο πλαίσιο της ψυχικής πραγματικότητας των δεσμών που το υποκείμενο αναπτύσσει με τους άλλους και με το κοινωνικό περιβάλλον (Kaës, 2014).

Τι σημαίνει, ωστόσο η εξέλιξη αυτή για το ζευγάρι; Στο κέντρο της προβληματικής της ψυχικής πραγματικότητας του ζεύγους βρίσκεται η ικανότητα των συντρόφων να μοιραστούν ένα ψυχικό πεδίο και να επενδύσουν από κοινού σε αυτό. Από τη στιγμή της σύναψης μιας σχέσης ο/η κάθε σύντροφος έρχεται αντιμέτωπος/η με τις επιθυμίες του άλλου αλλά και τις απαιτήσεις της σχέσης ως μια «τρίτης» οντότητας. Αυτό προϋποθέτει ένα μίνιμουμ ταύτισης της επιθυμίας του κάθε συντρόφου με αυτή του άλλου και αμοιβαίας απόδοσης ψυχικού χώρου στον άλλο. Οι αμοιβαίες επενδύσεις των συντρόφων στοιχειοθετούν τα ψυχικά περιεχόμενα του δεσμού. Παράλληλα ο δεσμός, ως «Τρίτη» συνθήκη, «επιβάλε» κάποιους περιορισμούς όπως: την αποκήρυξη της άμεσης ικανοποίησης της επιθυμίας, τη μερική εκχώρηση της υποκειμενικότητας του κάθε συντρόφου χάριν του άλλου (π.χ. τμήματα των ορίων του εγώ, τμήματα ταυτίσεων, ασυνείδητων πεποιθήσεων, επενδύσεων, τη μοναδικότητα της σκέψης). **Πρόκειται για τη λογική των αμοιβαίων υποχρεώσεων, των συμπεριλήψεων αλλά και των αποκλεισμών** (Kaës, 2009). Οι εκχωρήσεις και οι αποκλεισμοί εξισορροπούνται από τα οφέλη του δεσμού. Έτσι, δημιουργείται μια *οικονομική* ισορροπία (θετική ή αρνητική), ανάμεσα σε αυτά που οι σύντροφοι κερδίζουν και αυτά που χάνουν καθώς προσπαθούν να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις της σχέσης. Συμπερασματικά θα έλεγε κανείς ότι η συνθήκη της συντροφικότητας, ενεργοποιεί κάποιες πτυχές του εαυτού του κάθε συντρόφου, αφήνοντας άλλες σιωπηλές (Nicolo, Norsa & Carratelli, 2003). Η συνθήκη της συντροφικότητας ακολουθεί τη λογική της άρθρωσης δυο μερικώς ετερογενών ψυχικών πεδίων ώστε να δημιουργηθεί ένα «τρίτο». Στο «τρίτο» αυτό πεδίο υπάρχουν επί μέρους πεδία όπως: **α.** «ζώνες» συγχώνευσης στο σημείο όπου τα όρια των δυο Εγώ των συντρόφων υποχωρούν και γίνονται ένα και όπου κυριαρχεί η λογική φαντασιώσεων συγχώνευσης «φαντασίωση του Ενός», **β.** ζώνες που δεν ανήκουν αποκλειστικά στον ένα ή τον άλλο ενώ ταυτόχρονα ανήκουν και στους δυο (Kaës, 2009) και **γ.** ζώνες του ενός συντρόφου που είναι ανοίκειες, μη προσβάσιμες στον άλλο και οριοθετούν τη διαφορετικότητα του κάθε συντρόφου (Berenstein & Puget, 2008).

Με τον τρόπο αυτό οι σύντροφοι μπορούν να συνδεθούν και να εγκαθιδρύσουν ένα συνεκτικό ιστό, ένα πεδίο συνεργασίας που ως μήτρα υποδοχής της διυποκειμενικότητας μπορεί να διαγράψει μια συνέχεια μέσα στο χρόνο. Η ψυχική πραγματικότητα του ζεύγους απαρτίζεται από ψυχικά περιεχόμενα και διαδικασίες όπως: διαπροσωπικές άμυνες, ένα επικοδομητικό ή αμυντικό συμβόλαιο σχέσης, ασυνείδητες συμμαχίες, μύθοι, κοινές φαντασιώσεις, ασυνείδητες πεποιθήσεις κ.λπ. Με τον τρόπο αυτό το ζευγάρι συνδημιουργεί τους δικούς του κανόνες και κωδικούς και έτσι οι σύντροφοι εγκαθιδρύουν μαζί μια αίσθηση

συνέχειας μέσα στο χρόνο, εν τέλει, μια αίσθηση του ανήκειν και μια ταυτότητα ως ζεύγος. Για τους ίδιους αλλά και τους άλλους, δεν είναι μόνο η Μαρία και ο Γιάννης αλλά και μια Τρίτη οντότητα, «το ζευγάρι μας», το ζεύγος Παπαδοπούλου.

Από τα ανωτέρω γίνεται σαφές ότι για να κατανοήσουμε πώς συγκροτείται η ψυχική πραγματικότητα του ζεύγους δεν αρκεί να προσεγγίσουμε τους συντρόφους ως ατομικούς ψυχισμούς αλλά και ως υποκείμενα του δεσμού όπου συνυπάρχουν ως οργανικό τμήμα ενός όλου, με τη δική του δυναμική και ιδιότητες που υπερβαίνουν αυτές των υποκειμένων (Ogden, 1994).

Η προβληματική της ψυχικής πραγματικότητας του ζεύγους

Η σύναψη μιας σχέσης φέρνει τους συντρόφους αντιμέτωπους με το πρόβλημα της ικανοποίησης των (ζωτικών) αναγκών τους και των ανοίκειων πλευρών τους που διεκδικούν αναγνώριση. Το πως δηλαδή να συγκροτήσουν το δεσμό διατηρώντας ταυτόχρονα τη συγκρότηση της υποκειμενικότητάς τους. Εν τέλει πως να εξισορροπήσουν τις διαφορές τους. Η συνθήκη της συντροφικότητας αναπόφευκτα δημιουργεί εντάσεις, δεδομένης της διαφορετικότητας των συντρόφων. Οι ανοίκειες πλευρές των συντρόφων θέτουν το θέμα διαχείρισής τους στη σχέση. Εντάσεις ανάμεσα στο βαθμό εξάρτησης και αυτονομίας, αμοιβαιότητας και απόσυρσης, εγγύτητας και απομάκρυνσης σχετικά με την ανάγκη της ικανοποίησης της επιθυμίας και της συνάντησης με τον άλλο, εν τέλει ανάμεσα «στις ναρκισσιστικές επενδύσεις και σε αυτές του αντικειμένου» (Kaës, 2014, Ruizinsky, 2005, Morgan, 2019). Συχνά στα λειτουργικά ζευγάρια (σχεδόν πάντα στα δυσλειτουργικά) δημιουργείται μεγάλη ένταση από το γεγονός ότι ο ένας σύντροφος θα πρέπει ενίοτε να δώσει προτεραιότητα στις ανάγκες του άλλου ή ακόμα να μετασχηματίσει την αγωνία ποθ του δίνει η αίσθηση ότι δεν είναι ορατός από τον άλλο. Η διαχείριση των εντάσεων αυτών προϋποθέτει ότι οι σύντροφοι έχουν την ευελιξία να κινηθούν και στις δυο κατευθύνσεις: τη ναρκισσιστική συνθήκη του εαυτού και τη συνθήκη του σχετίζεσθαι. Έτσι, η προβληματική της ματαίωσης της επιθυμίας είναι πάντα στο προσκήνιο, με αποτέλεσμα τα ερωτήματα του “πόσο εγώ, πόσο εσύ”, «μέχρι που εγώ, μέχρι πού εσύ» να κυριαρχούν. Όταν αδυνατούν να τα απαντήσουν μέσα από το διάλογο και τη διαπραγμάτευση, τότε στη σχέση επικρατεί συνεχής σύγκρουση στο πλαίσιο της οποίας διεκδικούν και οι δυο τα οφέλη της σχέσης ή ακόμα ο ένας το επιχειρεί ενεργά, ενώ ο άλλος αποσύρεται. Έτσι, στο κέντρο της ψυχικής πραγματικότητας του ζεύγους

βρίσκεται η προβληματική της διαχείρισης της διαφορετικότητας του Άλλου, του ανοίκειου που φέρνει στη σχέση όπως πεποιθήσεις, αξίες, κοινωνική προέλευση, ιδανικά, εθνικότητα τα οποία συνδέονται με αυτό που «πραγματικά είναι». Σύμφωνα με τους Berenstein, και Puget (2008) ο (Α) άλλος είναι ταυτόχρονα οικείος και ξένος,, κάποιος που δεν υπάρχει μόνο στο πεδίο προβολής του κάθε συντρόφου αλλά και μια αδιασάλευτη εξωτερική πραγματικότητα. Οι ανοίκειες πλευρές των συντρόφων τους αναγκάζουν να κάνουν κάτι με αυτές, να τις εγγράψουν και να προσπαθήσουν να δημιουργήσουν ένα δεσμό που βασίζεται στη διαφορά, και να αντέξουν την αβεβαιότητα σχετικά με το τι μπορεί να καταφέρουν (Berenstein & Puget, 2008). Ο τρόπος που οι σύντροφοι θα διαχειριστούν τη διαφορετικότητα τους, θα εξαρτηθεί από το βαθμό της δικής τους διαφοροποίησης που τους επιτρέπει να κάνουν χώρο για τον άλλο μέσα τους, χωρίς τον κίνδυνο να χαθούν στον αποπνικτικό κόσμο του άλλου ή στη μοναξιά του αποκλεισμού από τον άλλο. Ο κάθε σύντροφος φέρνει στο δεσμό τον δικό του βαθμό διαφοροποίησης, σαν ένα είδος ψυχολογικής προίκας που αντανακλά το πως εσωτερίκευσε την προσωπική του ιστορία. Η ιστορία αυτή ξεκινά από την γέννηση και ακολουθεί όλο το φάσμα μιας αναπτυξιακής πορείας που εμπεριέχει: το είδος της διαγενεολογικής μετάδοσης της γενιάς του, το είδος των «ναρκισσιστικών συμβολαίων» (Aulagnier, 2003) της οικογένειας προέλευσης δηλαδή η θέση που του αποδόθηκε στην οικογένεια, το είδος και το βαθμό των ναρκισσιστικών επενδύσεων της οικογένειας προς το άτομό του, των σχέσεων με τα πρώιμα αντικείμενα πρόσδεσης, την ατομική αναπτυξιακή του πορεία (σχιζοειδής/παρanoiειδής, καταθλιπτική θέση) και τη λύση (ή όχι) του οιδιπόδειου που απορρέει από την εσωτερίκευση της πραγματικότητας του γονικού δεσμού (που έχει επιβιώσει (ή όχι) από την οιδιπόδεια επίθεση). Η λύση του οιδιπόδειου είναι πολύ σημαντική για την οργάνωση του ενήλικου ζεύγους διότι λειτουργεί ως μπουσουλας οργάνωσης της ψυχικής του πραγματικότητας. Σύμφωνα με τον (Britton, 1989,) η επιτυχής λύση του οιδιπόδειου οδηγεί στην κατάκτηση της «τρίτης θέσης» στον ψυχισμό των συντρόφων και διασφαλίζει την εγκαθίδρυση ενός εσωτερικού ζεύγους ως μορφοειδωλου ενός ασφαλούς και συνεργατικού εσωτερικού αντικειμένου που θα αποτελέσει τη βάση συγκρότησης τόσο της υποκειμενικότητας όσο και της ενήλικης συντροφικότητας. Οι αναπτυξιακές αυτές κατακτήσεις συνιστούν βασική προϋπόθεση για τη συγκρότηση μιας επικοδομητικής συντροφικότητας, διότι αποδεσμεύουν το άτομο από την παντοδυναμική φαντασίωση ότι είναι το κέντρο του ενδιαφέροντος, ότι έχει την αποκλειστικότητα της αγάπης, πριμοδοτούν τη δυνατότητά του να πενθεί την απώλεια και να διαχειρίζεται την αγάπη και το μίσος ώστε να μπορεί άφοβα να δεσμευτεί. Παράλληλα δίνει τη δυνατότητα στους συντρόφους να αντέχουν να αποκλείονται αλλά και να αποκλείουν, να κατανοούν και να αποδέχονται τις διαφορές τους, ακόμα και αυτές με τις οποίες τους είναι

δύσκολο να συμφιλιωθούν, κυρίως να διατηρούν τη δική τους οπτική των πραγμάτων και συγκρότηση της διαφορετικότητάς τους χωρίς το άγχος ότι θα κατακλυσθεί από αυτή του άλλου συντρόφου. Έτσι, ο Άλλος δεν βιώνεται μόνο ως αντικείμενο της επιθυμίας αλλά και ως ένα αυτόνομο υποκείμενο που καταλαμβάνει ένα ισότιμο πόλο στο δεσμό. Στην περίπτωση αυτή, η ανοίκεια πλευρά του γίνεται αντικείμενο «περιέργειας» και διερεύνησης αντί αποφυγής (λόγω φόβου) ή επίθεσης (λόγω οργής). Σύμφωνα με την Morgan (2019), η εσωτερίκευση ενός «δημιουργικού ζεύγους» στον ψυχισμό των συντρόφων, τους δίνει τη δυνατότητα να πενήσουν τις μαινώσεις που αναπόφευκτα ζουν στη σχέση, να συναντήσουν τις διαφορές τους και κυρίως να συγκροτήσουν έναν «γαμήλιο περιέκτη» (Colman, 1993) όπου τα τοξικά ψυχικά περιεχόμενα των συντρόφων μπορούν να εμπεριέχονται, αλλά και να γίνονται διαχειρίσιμα για τον καθένα. Έτσι, όταν λόγω εξωγενών ή ενδογενών στρεσογόνων παραγόντων η ένταση ή ο θυμός κυριαρχεί στη σχέση, να μπορούν να διατηρήσουν την αίσθηση μιας σχετικά καλής σχέσης και ακόμα και αν τα πράγματα φτάνουν κάποιες φορές στα άκρα, να μπορούν να ανακάμψουν και να συνεχίσουν να επενδύουν το δεσμό ως *καλό αντικείμενο* που επιβιώνει. Με τον τρόπο αυτό το ζευγάρι διασφαλίζει την ευρωστία του δεσμού και εγκαθιδρύει μια «συντροφική οικολογία» που οργανώνεται γύρω από εποικοδομητικά στοιχεία όπως αμοιβαία αποδοχή της διαφορετικότητας και κοινές ιδέες, πεποιθήσεις, αμοιβαία ικανοποίηση της επιθυμίας, ναρκισσιστική ανακούφιση ως απόρροια της αναγνώρισης της ιδιαιτερότητας του άλλου. Οι σύντροφοι δημιουργούν ένα πεδίο ασφάλειας και συναισθηματικής έκφρασης που εδραιώνει την ανθεκτικότητα τους ως ζεύγος ώστε να ισορροπεί μετά από τις διάφορες κρίσεις με τις οποίες αναπόφευκτα έρχεται αντιμέτωπο. (Losso, 2006).

Τι συμβαίνει, ωστόσο, όταν οι σύντροφοι αδυνατούν να συγκροτήσουν ένα εποικοδομητικό δεσμό; Τότε το περιβάλλον της σχέσης συγκροτείται ως ένας αφιλόξενο, εχθρικό πεδίο που κατακλύζεται από τα τοξικά ψυχικά περιεχόμενα, με αποτέλεσμα να κυριαρχούν διωκτικά άγχη (εγκλωβισμού, αφανισμού, εγκατάλειψης) που οδηγούν σε επιθέσεις σε οποιαδήποτε μορφή ζευγαρώματος ή «σύνδεσης» μεταξύ των συντρόφων (Bion, 1959).

Για να αντιμετωπίσει το ζευγάρι το διωκτικό άγχος καταφεύγει στη δημιουργία μιας αμυντικής σύμπραξης, χρησιμοποιώντας ο ένας τον άλλο ως πεδίο προβολής των αγχογόνων ψυχικών περιεχομένων. Κάνοντας αυτό, είναι σαν το ζευγάρι να συνάπτει ασυνείδητα μια συμφωνία, ένα «σύμφωνο αποποίησης» (Kaës, 2014). Πρόκειται για μια διυποκειμενική άμυνα στο πλαίσιο της οποίας το ζευγάρι αποκηρύσσει από κοινού τα ασυνείδητα περιεχόμενα

που δεν αντέχει να γνωρίζει. Έτσι, μέσω απώθησης ή άρνηση οι συντροφοί συν-δημιουργούν ένα είδος «μυστικής ατζέντας» που τους προστατεύει από αυτό που φοβούνται. Μέσω του συμφώνου αυτού, αποποιούνται σκέψεις, αναπαραστάσεις ή άλλα τοξικά ψυχικά παράγωγα που έχουν ήδη αποκλειστεί και πρέπει να παραμείνουν απωθημένα ώστε να μην κυριευθούν από αυτά. Η αμυντική αυτή σύμπραξη των συντρόφων δημιουργεί «τοξικούς θύλακες» που διασφαλίζουν, ωστόσο, ότι ο δεσμός μπορεί να συνεχιστεί με κόστος την αποξένωση των συντρόφων από την προσωπική τους ιστορία. Για κάποια ζευγάρια οι κοινές τους άμυνες λειτουργούν αποτελεσματικά και συνεχίζουν τη σχέση τους χωρίς να νοιώθουν τους φόβους τους ή πτυχές του εαυτού που έχουν αποκυρήξει (π.χ. ενεπάρκεια, θυμός). Για κάποια, ωστόσο, το αμυντικό αυτό σύστημα μπορεί κάποια στιγμή να αποτύχει με αποτέλεσμα να εμφανιστεί εκ νέου ο φόβος και είναι τότε που στρέφονται στο χωρισμό ή αναζητούν θεραπεία. Άλλα, συνεχίζουν να παραμένουν μαζί σε μια σχέση έντονης συν-εξάρτησης που ενίοτε γίνεται καταστροφική στο βαθμό που μπορεί να αναπτύξει μια σαδομαζοχιστική δυναμική. Πρόκειται για τα ζευγάρια που ενώ είναι δυστυχισμένα δεν χωρίζουν γιατί αν το έκαναν θα ένοιωθαν ανυπεράσπιστοι διότι τα επώδυνα τμήματα του εαυτού που έχουν προβάλλει στο/στη σύντροφο θα επιστρέφαν στον εαυτό απειλώντας πλέον εκ των έσω. Ενίοτε τα ζευγάρια αυτά δημιουργούν έναν κόσμο που «αιωρείται» ανάμεσα στον τρόπο της εισβολής (όταν ο άλλος έρχεται κοντά) και της εγκατάλειψης (όταν απομακρύνεται ή διαφοροποιείται). Πρόκειται για το γνωστό ως «κλειστοφοβικό-αγοροφοβικό δίλλημα» ή κατ' άλλους «ναρκισσιστικό αδιέξοδο». Είναι σαν τα ζευγάρια αυτά να δηλώνουν ότι πνίγονται εξίσου μέσα και έξω από τη σχέση. Σε μια τέτοια δυναμική ζεύγους, η συντροφικότητα οργανώνεται γύρω από τη φαντασίωση μιας καταστροφικής ψυχικής συνουσίας όπου το ζευγάρι δυο ψυχικών πραγματικοτήτων πυροδοτεί άγχος αφανισμού (Britton, 2003). Η συνθήκη αυτή χαρακτηρίζεται από μια συνεχή ροή παθολογικών προβλητικών ταυτίσεων που εισρέουν στη σχέση και δημιουργούν ένα περιβάλλον όπου η διαφορετικότητα του άλλου απορρίπτεται διότι ο άλλος δεν αναγνωρίζεται ως έτερος ενώ η δυνατότητα συμβολοποίησης υπολείπεται. Με αυτό τον τρόπο, οι σύντροφοι αποκρούουν την, ανυπόφορη γι' αυτούς, ψυχική πραγματικότητα που αναπόφευκτα εγείρεται στο πλαίσιο της συντροφικότητας: για παράδειγμα η εξάρτηση και η αυτονομία, η συμπερίληψη και ο αποκλεισμός, η ευγνωμοσύνη και ο φθόνος (Fisher, 2017). Τα ζευγάρια αυτά, όταν αναζητούν θεραπεία, ζητούν από τον θεραπευτή να «θεραπεύσει» τον σύντροφο, στην ουσία να τον αλλάξει ώστε να βρει η σχέση την προηγούμενη ισορροπία της.

Στο κέντρο της ψυχοπαθολογίας του ζεύγους βρίσκεται η αδυναμία των συντρόφων να μοιραστούν ένα δικό τους διαψυχικό φιλόξενο περιέκτη χώρο που υποδέχεται τις επιθυμίες τους. Έτσι αυτές αντί να εισρέουν στον ενδιάμεσο χώρο του δεσμού και να αποκτούν νόημα, εισβάλλουν μέσα τους (ενίοτε με τη μορφή προσκολλητικών προβλητικών ταυτίσεων, σωματοποιήσεων). Σε ένα τέτοιο περιβάλλον δεσμού ο ένας σύντροφος επιχειρεί να «αποικίσει» την ψυχική πραγματικότητα του άλλου. Αυτό το επιχειρούν μέσα από τον έλεγχο, την κυριαρχία πάνω στον άλλο ή τον κάθε είδους αποκλεισμό του. Για παράδειγμα, όταν ο ένας εκφράζει μια διαφορετική άποψη ο άλλος την απορρίπτει διότι τη βιώνει ως ακύρωση της δικής του. Είναι σαν να το θεωρούν δεδομένο ότι ο άλλος θα πρέπει να μην διαφοροποιείται, να παραμένει ίδιος και να συμφωνεί. Συχνά στη συνεδρία αυτό εκφράζεται με απορία «μα καλά πως γίνεται να μην βλέπει ότι έχω δίκιο;» Σαν ο καθένας να θεωρεί ότι η δική του «πραγματικότητα» είναι η μόνη δυνατή. Στις συνεδρίες των ζευγαριών αυτών συχνά επικρατεί η απελπισμένη ανάγκη να ακουστούν και ταυτόχρονα να προστατευτούν από την 'ποψη του άλλου που νοιώθουν ότι τους επιβάλλεται. Έτσι μπαίνουν σε μια ατέρμονη συναλλαγή όπου κυριαρχεί η αντιπαράθεση και η αμοιβαία απόρριψη των διαφορετικών πραγματικοτήτων. Στόχος αυτού του είδους της επικοινωνίας δεν είναι να μεταδοθεί το περιεχόμενο της αλλά να φανεί ποιός έχει δίκιο. Σαν να υπάρχει χώρος μόνο για μια ψυχική πραγματικότητα στο δεσμό. Η συνάντηση με τη διαφορετικότητα του ενός συντρόφου αναιρεί τον άλλο και συνήθως εγκαθιδρύεται μια συνεχής σύγκρουση για το ποια η επιθυμία θα κυριαρχήσει. Είναι σαν τα ζευγάρια αυτά ζουν μαζί όχι για να δημιουργήσουν μια σχέση αλλά για να την αποφύγουν (Morgan, 2019). Όταν δε έρχονται στη θεραπεία, το αμυντικό τους σύστημα είναι τόσο σθεναρό που είναι σαν έχουν ανάγκη να αποδείξουν ότι τίποτε δεν μπορεί να αλλάξει.

Αυτό που ακολουθεί είναι τμήμα μιας από τις αρχικές συνεδρίες ενός ζεύγους που αδυνατεί να συνυπάρξει επικοδομητικά και να συνδημιουργήσει σε ένα δικό του διαψυχικό πεδίο (Ruszczyński, 2005), στο πλαίσιο του οποίου οι διαφορετικές τους επιθυμίες των δυο συντρόφων θα μπορέσουν να περιεχθούν ώστε να γίνουν αντικείμενο διαπραγμάτευσης και σκέψης..

ΤΟ ΖΕΥΓΑΡΙ Κ

Ο κ. Κ είναι 45 χρόνων, η κ. Κ 44. Είναι παντρεμένοι 18 χρόνια και έχουν δυο παιδιά, ένα κορίτσι 11 χρόνων και ένα αγόρι 9 χρ. Στη θεραπεία ήρθαν κατόπιν παρότρυνσης της κ. Κ. Ο κ. Κ δεν συμφωνεί αλλά αποφάσισε να έλθει. Ο κ. Κ δίνει την εντύπωση του εσωστρεφούς, χαμηλών τόνων ανθρώπου. Αντίθετα η κ. Κ μιλάει με ζωντάνια, φαίνεται πολύ εξωστρεφής και συχνά τείνει να καταλαμβάνει όλο το χρόνο της συνεδρίας. Σαν εκείνη να αποζητά την εγγύτητα, ενώ εκείνος να την ελέγχει. Μιλώντας για τη σχέση τους, αναφέρουν ότι όταν συναντήθηκαν μέσω κοινών φίλων, δεν ένοιωσαν έντονο έρωτα αλλά ότι και οι δυο ήταν στην ίδια «φάση»: ένοιωθαν «κουρασμένοι και απογοητευμένοι» γιατί είχαν βγει από δύσκολες σχέσεις και αναζητούσαν μια ήρεμη, σταθερή σχέση. Τα προβλήματα ξεκίνησαν από τον πρώτο χρόνο της σχέσης τους όπου τσακωνόταν για καθημερινά πράγματα. Η κ. Κ αναφέρει ότι η ένταση αυξάνονταν σταδιακά ώσπου τον 5^ο χρόνο σκέφτηκε ότι έπρεπε να χωρίσουν. Τότε ο κ. Κ της πρότεινε γάμο και παντρεύτηκαν. Τους πρώτους μήνες του γάμου ήταν ευτυχισμένοι, ωστόσο, όλα ανατράπηκαν με την πρώτη εγκυμοσύνη. Όπως αναφέρει η κ. Κ, «Η συμπεριφορά του Κ, έτσι όπως το αντιλαμβάνομαι εγώ, άλλαξε 180 μοίρες, από τότε που έγινα μανά». Από τότε ξεκινάει μια περίοδος που η σχέση τους διαγράφει περιόδους μεγάλης έντασης και καυγάδων που μερικές φορές έφτασαν στην αμοιβαία χειροδικία και εναλλάσσονται από ήρεμες περιόδους. Και οι δυο νοιώθουν ότι η κατάσταση έχει φτάσει στο απροχώρητο και σκέπτονται να χωρίσουν. Νοιώθουν εγκλωβισμένοι σε μια σχέση -Βαβυλώνα όπου ο ένας μιλάει μια γλώσσα που ο άλλος δεν καταλαβαίνει και προς τη οποία κλείνει τα αυτιά του, να μην ακούει γιατί νοιώθει ότι θα τρελαθεί. Η κ. Κ περιγράφοντας αυτό που ζει στο γάμο της λέει: «Δεν υπάρχει κανάλι επικοινωνίας. Προσεγγίζουμε τα πράγματα από διαφορετική σκοπιά. Πάμε παράλληλα. Αν δεν τα βλέπαμε διαφορετικά, ίσως θα μπορούσε να υπάρχει μια σύγκλιση. Δεν μπορούμε να τα βρούμε. Εκείνος δεν με πάει, είναι επιθετικός, και εγώ είμαι σε άμυνα και το γυρίζω σε επίθεση, είμαι συνεχώς στη τσίτα. Όταν έρχεται σπίτι με ένταση δεν υπάρχει περιθώριο. Η έκρηξη έρχεται πολύ γρήγορα Μου χαλάει την ηρεμία, μου προσβάλλει οτιδήποτε τυχαίνει να κάνω εκείνη την ώρα. Έρχεται επιθετικά και εγώ λέω, για κάτσε ρε γαμώτο. Κι εγώ τώρα τι κάνω εδώ πέρα; Μετά γίνεται χαμός. Αυτό μπορεί να γίνει σε 3 λεπτά μέσα». Ο κ. Κ περιγράφοντας πώς ζει τη σχέση τους αναφέρεται σε μια αντίστοιχη εμπειρία: «Για μένα αν εξαιρέσουμε τους λόγους της παρεξήγησης, να πει κάτι και εγώ να το παρεξηγήσω ή να αντιδράσω χωρίς να το έχω ακούσει καλά κ.λπ. Αν εξαιρέσουμε αυτά, αυτό που με εκνευρίζει στην Κ είναι ότι δεν μπορώ να έχω μαζί της λογικό διάλογο. Η Κ όταν

νοιώθει ότι δεν μπορεί να τα βγάλει πέρα με τα λόγια, γιατί της εξηγώ ότι έχει λάθος, νοιώθει απειλημένη με αυτό το πράγμα ε..εε πως να το πω... αλλάζει τους κανόνες της συζήτησης και πετάει κάτι άλλο. Δηλαδή μου επιτίθεται, προσπαθεί να με εκνευρίσει ξεφεύγοντας απ' την συζήτηση. Φυσικά από τη στιγμή που γίνεται αυτό, εγώ νοιώθω την έκρηξη. Κατά 90% έτσι γίνεται».

Μιλώντας για τις ιστορίες τους, η κ. Κ που είναι μοναχοπαίδι, εκφράζει το θυμό της για τη μητέρα της. Την περιγράφει ως αυταρχική, ελεγκτική και βίαιη : «...ήτανε σε όλα απόλυτη. Στην καθαριότητα, στο ντύσιμό μου, δεν μπορούσα να πάρω πρωτοβουλία να ντυθώ, να βάλω σαν έφηβη το τζινάκι μου. Αν το έκανα θύμωνε και μερικές φορές αν αντιδρούσα πολύ ,με έδερνε». Τον πατέρα τον περιγράφει ως μια αδύναμη φιγούρα λέει: «ο μπαμπάς ήταν πολύ μαλακός, αδύναμος». Περιγράφει τους γονείς της ως ένα εμπόλεμο ζευγάρι. Οι συνεχείς τους καυγάδες δημιουργούσαν μια τοξική ατμόσφαιρα που καταλάμβανε το μεγαλύτερο μέρος του οικογενειακού πεδίου με αποτέλεσμα οι ανάγκες της κ. Κ για ασφάλεια να πέφτουν στο κενό. Η κ. Κ φαίνεται να έχει εσωτερικεύσει ένα εσωτερικό ζεύγος θύμα /θύτη. Ένα ζεύγος που απαρτίζεται από ένα διωκτικό θηλυκό και ένα αδύναμο αρσενικό που συμμορφώνεται. Όπως θα πει η κ. Κ : « Η μαμά είχε πολλά νεύρα. Ο μπαμπάς όλο έβγαζε εκζέματα».

Ο κ. Κ είναι το μικρότερο από τα δυο αγόρια της οικογένειας. Εκφράζει τον θυμό του για τη μητέρα διότι ήταν κακομαθημένη και ήθελε πάντα να γίνεται το δικό της αδιαφορώντας για τις ανάγκες της οικογένειας. Θυμάται: «... δεν ήξερα γυρνώντας από το σχολείο αν θα υπήρχε φαγητό, αν κάποιος θα ήταν εκεί να με περιμένει. Η μητέρα μου συνέχεια έλειπε, έκανε τη ζωή της. Ήταν πολύ ειρωνική, ιδιαίτερα στον μπαμπά. Τον προκαλούσε συνέχεια αλλά, εκείνος αποσύρονταν. Μια μέρα έφυγε από το σπίτι και δεν γύρισε ποτέ. Ήταν σαν ο καθένας να ήταν στον κόσμο του. Ήμασταν σαν ξένοι που προσποιούμασταν ότι ήμασταν οικογένεια». Ο κ. Κ φαίνεται να έζησε τον τρόπο των επισφαλών δεσμών, την απόρριψη από τη μητέρα αλλά και το θυμό, μια και ένοιωθε ότι οι επιθυμίες του και κυρίως η ανάγκη του για εξάρτηση και φροντίδα απορρίπτονταν. Και οι δυο νοιώθουν θυμό για την απόρριψη που ένοιωσαν από τους γονείς. Και οι δυο ένοιωσαν τις μητέρες ως διωκτικές ναρκισσιστικές και τους πατέρες ως ανεπαρκείς φιγούρες. Και οι δυο ένοιωσαν ότι οι δικές τους ανάγκες για ασφάλεια αγνοήθηκαν και αντικαταστάθηκαν από τις ανάγκες των γονιών.

Ακολουθεί ένα τμήμα μιας από τις πρώτες συνεδρίες όπου διαγράφεται η ατμόσφαιρα της σχέσης και κυρίως τις αμοιβαές μεταβιβάσεις τους.

Συνεδρία Α

Η συνεδρία ξεκινά με πολύ φόρτιση.

κα Κ -Σαν γυναίκα δεν είμαι πια αυτό που ήμουν για σένα. Χοντρή με ανεβάζεις, μπάζο με κατεβάζεις. Χαμηλής νοημοσύνης με λες, ότι δεν έχω αντίληψη, ξεχνάω. (προς Θ.) Δεν μου λέει για τη δουλειά του. Είναι αλλού.

κ. Κ.- Και τι να σου πω;

κα Κ.- Τι θα πει, τι να μου πεις; Τι ρωτάς; κάνεις τον χαζό; Αρνείσαι να μου πεις, λες και είμαι χαζή. Με υποτιμάς σε όλα. Για σένα είμαι κακή μαγείρισσα, ανεπαρκής μητέρα. Πώς μπορείς να διεκδικείς κύριε μια γυναίκα με τέτοιες ανεπάρκειες; Ας την να πάει πιο πέρα, γιατί είσαι από πάνω της; Τι, την διεκδικείς με το έτσι θέλω; Αφού την κάνεις και δυστυχισμένη;

κ. Κ - Σε πιά κλίμακα σε κάνω δυστυχισμένη ;

κα Κ. -Δεν βάζουμε κλίμακες σε αυτά.

κ. Κ -Δεν μπορεί. Εσύ είπες δεν υπάρχει άσπρο-μαύρο (φανερά εκνευρισμένος). Κοίτα, στο θέμα της μαγείρισσας είσαι ανεπαρκής, ναι. (προς Θ.) Κοιτάξτε από τις δέκα φορές που μαγειρεύει, τις πέντε καίει το φαγητό. Τις επτά δεν το τρώνε τα παιδιά γιατί είναι άνοστο...

κα Κ- (τον διακόπτει) Δεν με αφήνεις να βάλω βούτυρο, δεν με αφήνεις να βάλω αλάτι..

κ. Κ -(την διακόπτει) Άσε, το βούτυρο δεν θα το βάλεις γιατί είναι ανθυγιεινό για τα παιδιά μας.

κα Κ -Γιατί να μην φάνε τα παιδιά; (προς Θ.) Εσείς τι λέτε; Τα παιδιά δεν πρέπει να φάνε απ' όλα; Πείτε μου, ξέρετε οικογένειες που να τρώνε όπως στο Γενικό Κρατικό; Τα παιδιά θέλουν γεύσεις. (προς τον κ. Κ) : Λες ανεπαρκής μαγείρισσα. Όσοι έχουν έρθει σπίτι και έχουν φάει, λένε το αντίθετο.

κ. Κ -Ως δια μαγείας, όποτε έρχονται κάποιοι καλεσμένοι σου σπίτι, μαγειρεύεις πάρα πολύ καλά. Γιατί σε ενδιαφέρει. Σε ενδιαφέρει πάρα πολύ η γνώμη των άλλων. Ενώ τις άλλες φορές δεν σε ενδιαφέρει. Ειδικά όταν στο λέει ο άνδρας σου. Πρόσεξε τι λέω (υψώνει πολύ τη φωνή), όταν στο λέει ο άντρας σου!! Γιατί έχεις το κόμπλεξ με τον άνδρα σου. Δεν θέλεις να τον ευχαριστείς.

κα Κ -Έτσι νομίζεις.

κ. Κ- (σε μεγάλη ένταση) Τότε γιατί δεν χρησιμοποιείς, εδώ και ένα χρόνο, βιολογικές ντομάτες; Έχω πάψει, δεν το λέω πια, το έχω πει 100 φορές (συρλιάζει). Γιατί δεν χρησιμοποιείς τις αναθεματισμένες τις βιολογικές; Γιατί δεν το θυμάσαι. Δεν σε ενδιαφέρει να το θυμάσαι.

κα Κ- (με μεγάλη ένταση) Πρώτα όποια γυναίκα να σου πει. Το καθημερινό μαγείρεμα το βαριέται.

κ. Κ- Έτσι ξεφεύγεις πάντα, μιλάς γενικόλογα και μου την δίνεις. Είσαι τρελή και με τρελαίνεις. Να πας να κοιταχτείς. Χρειάζεσαι ψυχίατρο.

κα Κ- (εξοργισμένη) Εσύ χρειάζεσαι ψυχίατρο. Πόσες φορές έχω πάρει βιολογικές και δεν μου έχεις πει ευχαριστώ;

κ. Κ- Κάθε φορά που τις χρησιμοποιείς στο λέω.

Η κα Κ γελάει ειρωνικά κάτι που εξοργίζει τον κο Κ.

κ. Κ (εξοργισμένος) -Μην γελάς. Δηλαδή με κοροϊδεύεις;

Κα Κ Δεν γελάω. (ακόμα πιο ειρωνική) Μπα, σε ενοχλεί;

κ. Κ (εξοργισμένος) Θέλεις να φωνάξω; (προς Θ.) Είδατε; Αυτό κάνει συνέχεια, με ειρωνεύεται και μετά λέει ότι επιτίθεμαι εγώ.

Στη συνεδρία αυτή κυριαρχεί η αγωνία των συντρόφων ακουστούν, να νοιώσουν αποδοχή ο ένας από τον άλλο. Ο δεσμός τους οργανώνεται γύρω από τη φαντασίωση ενός εσωτερικού ζεύγους θύματος-θύτη. Ο κάθε ένας νοιώθει τον εαυτό του θύμα του συντρόφου-θύτη. Η κ. Κ νοιώθει ότι ο κ. Κ της επιβάλει την ανάγκη του, την παραπέμπει σε μια ταυτότητα ανεπάρκειας «κακή μαγείρισα». Ο κ. Κ. ζει πάλι την οργή της έλλειψης φροντίδας που νοιώθει εμπρόθετη: «...τον άνδρα σου δεν θέλεις να τον ευχαριστείς». Σε ένα τέτοιο πλαίσιο δεσμού κυριαρχεί η αγωνία του αποκλεισμού, η πίεση της εισβολής. Οι επιθυμίες του καθένα αντί να συνυπάρχουν δέχονται επίθεση, το ίδιο και η σκέψη μέχρι η επιθυμία του ενός να υποχωρήσει υπέρ της επιθυμίας του άλλου. Έτσι, αδυνατούν να μοιραστούν ένα κοινό πεδίο της σχέσης όπου η διαφορετικότητα του καθένα αναγνωρίζεται, γίνεται αντικείμενο διερεύνησης και σκέψης. Αντί αυτού συναντούν τον χειρότερό τους εφιάλτη: ένα δεσμό που κυριαρχεί η σαδομαζοχιστική συνεξάρτηση που οργανώνεται γύρω από τον έλεγχο, την κριτική, την εισβολή μέσω προσκολλητικών προβλητικών ταυτίσεων. Στο περιβάλλον αυτό κυριαρχούν η ακαμψία και οι συνεχείς αλληλοκατηγορίες, δεδομένου ότι κανείς δεν αναγνωρίζει τη συνεισφορά του στο πρόβλημα της σχέσης. Σε ένα τέτοιο πλαίσιο δεσμού η διαφορετικότητα του ενός συντρόφου βιώνεται ως απόρριψη της διαφορετικότητας του άλλου. Έτσι, μόνο μια από τις δυο πραγματικότητες μπορεί να επιβιώνει κάθε φορά. Η ψυχική πραγματικότητα του

ζεύγους κατακλείζεται από αντιλιβιδινικές ενορμήσεις που εκφράζονται με επιθέσεις σε οποιαδήποτε μορφή σύνδεσης. Οι σύντροφοι αδυνατούν να συνδημιουργήσουν ένα «γαμήλιο» περιέκτη, ένα εμείς όπου νοιώθουν ασφαλείς και όπου οι ανάγκες λειτουργούν συμπληρωματικά. Οι επιθυμίες τους αντί να γίνονται αντικείμενο διαπραγμάτευσης και σκέψης στον ενδιάμεσο χώρο της σχέσης αναμεσά τους, βιώνονται ως τοξικές και εισβάλλουν μέσα τους.

Βιβλιογραφία

- Aulagnier, P (2003). *La violence de l'interprétation*. Paris : Fil rouge.
- Berenstein, I., Puget, I. (2008), *Psychanalyse du lien*, Ramonville : Érès.
- Bion, W (1959), Attacks on Linking *International Journal of Psychoanalysis*, Vol. 40 (pp. 308-315).
- Bion, W. R. (1961). *Experiences in groups*. London: Tavistock. (1977).
- Britton, R. (1989). The missing link: parental sexuality in the oedipus complex. In: J. Steiner (Ed.), *The Oedipus Complex today: Clinical Implications*. London: Karnac. (p.83-101).
- Britton, R. (2003). *Sex, Death and the Superego: Experiences in Psychoanalysis*. London: Karnac.
- Colman, W. (1993). Marriage as a psychological container. In S. Ruzsaczynski (ed.), *Psychotherapy with Couples: Theory and Practice at the Tavistock Institute of Marital Studies*. pp. 70 (98). London: Karnac Books.
- Fisher, J.V. (2017). Macbeth I the consulting room: Proleptic imagination and the couple. In Nathans & M. Schaefer (Eds.) *Couples on the couch: psychoanalytic Couple Therapy and the Tavistock Model*. London & New York: Routledge. (pp.90-112).
- Freud, S. (1899/2010). *The interpretation of dreams*, J. Strachey. New York: Basic Books (2010).
- Kaës, R. (2009). *Les alliances inconscientes*, Paris, Dunod.
- Kaës, R. (2014). The psychical reality of linking. In (Anna Maria Nicolo, Pierre Benghozi & Daniela Lucarelli Edrs.) *Families in transformation. A psychoanalytic approach*. London: Karnac pp.3-(20).
- Losso, R. (2006). Intrapsychic, interpsychic and transpsychic communication. In J.S. Scharff & D. E. Scharff (Eds.) *New Paradigms for treating relationships*. Lanham, MD: Jason Aronson. (pp.33-42).
- Nicolò, A. M; Norsa, D. and Carratelli T. (2003). Playing with Dreams: The Introduction of a Third Party into the Transference Dynamic of the Couple. *Journal of Applied Psychoanalytic Studies*, Vol. 5, No. 3.

Ogden, T.H. (1994). *Subjects of analysis*. London: Karnac Books.

Ruszczyński, S. (2005). Reflective space in the intimate couple relationship: the “marital triangle”. In Francis Grier (Edr.), *Oedipus and the couple*. London: Karnac pp. 31-(48).